

Fotografia Archiwum

Laudacja Andrzeja Mencwela

Andrzej Mencwel jest autorem książek, które wytyczają wyrazisty i trwały szlak w badaniach nad polską kulturą i literaturą. Zdanie to brzmi, być może, banalnie i ogólnikowo, ale pozwala uświadomić rzeczywistość dzieła Andrzeja Mencwela; jest to rzeczywistość książek, które nasze myślenie o kulturze wyposażały w znakomite analizy, niedające się ominąć syntezy oraz błyskotliwe sugestie na temat jej – czyli kultury – przyszłości.

Wymieniam ważne tytuły: 1971 – *Sprawa sensu*, 1976 – *Stanisław Brzozowski. Kształtowanie myśli krytycznej*, 1980 – *Widziane z dołu*, 1990 – *Etos lewicy. Esej o narodzinach kulturalizmu polskiego*, 1997 – *Przedwiośnie czy potop. Studium postaw polskich w XX wieku*, 2006 – *Wyobraźnia antropologiczna*, 2009 – *Rodzinną Europą po raz pierwszy. Dialogi o polskiej formie* i wreszcie dzieło ostatnie, 2013 – *Stanisław Brzozowski. Postawa krytyczna. Wiek XX*.

Myślenie, a zatem również pisanie Andrzeja Mencwela cechuje wyrazistość i konsekwencja; i są to jego cechy wyróżniające. Konsekwencja umysłowa nie jest powszechna w polskim piśmarstwie krytycznym i charakteryzuje tylko nielicznych. Wyrazistość wiąże się ze stylem Mencwela, który jest zawsze rozpoznawalny, jego opowieści krytyczne nie są łatwe, ale gdy podążać szlakiem, który wytyczają, można być pewnym satysfakcji jedynej w swoim rodzaju: jest nią poczucie współuczestnictwa i partnerstwa w „łańcuchu idei” budowanym przez autora. Nie bez powodu, mówiąc o łańcuchu idei, odwołuję się do klasycznej pozycji z dziedziny historii idei. Mencwela zaliczyć wolno do jej adeptów, choć pracuje w innym materiale historycznym, pisze nowoczesnym językiem i rozpoczyna konstruowanie coraz to nowych łańcuchów badawczych. Od pierwszych swoich książek poczynając, opisuje szczególny fenomen, który – by

posłużyć się jego terminologią – nazwać można „studium postaw polskich”.

Postawy te wiążą się nierozłącznie z historią polskiej inteligencji, z biografiami pisarzy, którzy ją tworzyli, z konfliktami nieuniknionymi w świecie poglądów niekoniecznie zgodnych z powszechną świadomością społeczną. Pisząc o Żeromskim, Brzozowskim, Sienkiewiczu, Gombrowiczu, Dąbrowskiej, Miłoszu, Giedroyciu, analizując paryską „Kulturę” i *Rodzinną Europę*, wchodząc w spory z Andrzejem Walickim i innymi filozofami, słowem, komponując przestrzeń polskiej kulturologii i kulturoznawstwa, Mencwel buduje – jakby przy okazji – świat własnych emocji intelektualnych. Nie jest bowiem badaczem chłodnym i wyrachowanym, jest badaczem żarliwym i gotowym na wszystko, od triumfu do porażki. Ta jedność umysłu i życia to przykład krytycznej empatii, która nie jest dana każdemu. Ale taka jest właśnie rękojmia dłuższego niż chwilowe istnienia w przestrzeni myśli.

Ostatnia książka Andrzeja Mencwela jest punktem dojścia jego wieloletnich spotkań z jednym pisarzem: Stanisławem Brzozowskim. Nie sądzę jednak, iżby Mencwel uznał, że wraz z tą książką znalazł się oto na mecie i nic więcej nas z jego strony nie czeka. Byłoby ciekawe znać jego dalsze plany. Kim będzie następny bohater jego pisarstwa krytycznego? Czy będzie osobą, czy fenomenem kultury? Ideą zbiorową czy relacją z osobistego doświadczenia z wybranym miejscem kultury?

Wracając zaś do książki o Brzozowskim, trzeba powiedzieć, że była ona długo oczekiwana i długo powstawała. Podczas tych lat, które Mencwel oddał Brzozowskiemu, zmieniała się współczesna

kultura – i sam autor się zmieniał. Poszerzały się konteksty, Brzozowski piął się w górę, ale pozostawał wciąż autorem pokoleniowym, mimo że czytające go pokolenia były coraz młodsze. Wznawiany w kręgu „Krytyki Politycznej” awansował do roli patrona polskiej nowoczesności. Jednocześnie jego pisma stawały się klasyczne – jak to się dzieje w wielkiej edycji *Dzieł* Wydawnictwa Literackiego, nad którą czuwa Mencwel.

Atuty Brzozowskiego jako pisarza rosłą – nie byłoby tak zapewne, gdyby nie miał takiego jak Mencwel, gotowego na wszelkie wyzwania krytyka i badacza.

Nie jest w tym momencie moim zadaniem egzegeza dzieła Andrzeja Mencwela – wygłaszam bowiem jego pochwałę. Mam nadzieję, iż zadowala ona laureata i jest jednocześnie obiektywna.

Na zakończenie chciałabym przypomnieć niewielki tekst. Andrzej Mencwel jest autorem mało chyba znanego jego czytelnikom, znakomitego eseju *Kaliningrad, moja miłość*. Wymieniam zaś ten tytuł na samym końcu, ponieważ jest w nim esencja stylu Mencwela, gorącego i konkretnego, wyznawczego i opartego o solidny fundament wiedzy. Kaliningrad jako obiekt miłosny opisany zostaje przez Mencwela językiem ukształtowanym w szkole Jerzego Stempowskiego i Kazimierza Wyki, trudno zaś o lepsze wzory.

Pytamy dziś: jaki szlak wyznacza teraz Mencwel swoim krytycznym uczuciom? Wypada czekać na następne książki.

Marta Wyka

Laudacja została wygłoszona podczas wręczenia Andrzejowi Mencwelowi Nagrody im. Kazimierza Wyki. Uroczystość odbyła się 22 stycznia 2015 roku.